

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ДЕРЖАВНИЙ ЗАКЛАД «ПІВДЕННОУКРАЇНСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ
ПЕДАГОГІЧНИЙ УНІВЕРСИТЕТ ІМЕНІ К. Д. УШИНСЬКОГО»

КАФЕДРА ПОЛІТИЧНИХ НАУК І ПРАВА
ЦЕНТР СОЦІАЛЬНО-ПОЛІТИЧНИХ ДОСЛІДЖЕНЬ «POLITICUS»

ІХ ВСЕУКРАЇНСЬКА НАУКОВО - ПРАКТИЧНА КОНФЕРЕНЦІЯ

«СУЧАСНА УКРАЇНСЬКА ДЕРЖАВА: ВЕКТОРИ РОЗВИТКУ ТА
ШЛЯХИ МОБІЛІЗАЦІЇ РЕСУРСІВ»

30 квітня 2025 року

Одеса

УДК 321(477)(063)

С91

Рекомендовано до друку рішенням Вченої ради
ДЗ «Південноукраїнський національний
педагогічний університет імені К. Д. Ушинського»
(№ 17 від 26 червня 2025 року)

ОРГАНІЗАЦІЙНИЙ КОМІТЕТ КОНФЕРЕНЦІЇ

Музиченко Г. В. – доктор політичних наук, професор, професор кафедри політичних наук і права ДЗ «Південноукраїнський національний педагогічний університет імені К. Д. Ушинського»;

Наумкіна С. М. – доктор політичних наук, професор, завідувач кафедри політичних наук і права ДЗ «Південноукраїнський національний педагогічний університет імені К. Д. Ушинського»;

Гедікова Н. П. – доктор політичних наук, професор, професор кафедри політичних наук і права ДЗ «Південноукраїнський національний педагогічний університет імені К. Д. Ушинського»;

Долженков О. Ф. – доктор юридичних наук, професор, професор кафедри політичних наук і права ДЗ «Південноукраїнський національний педагогічний університет імені К. Д. Ушинського»;

Каменчук Т.О. – кандидат політичних наук, доцент, доцент кафедри політичних наук і права ДЗ «Південноукраїнський національний педагогічний університет імені К. Д. Ушинського»

Проноза І.І. – кандидат політичних наук, доцент, доцент кафедри політичних наук і права ДЗ «Південноукраїнський національний педагогічний університет імені К. Д. Ушинського»;

Сучасна українська держава: вектори розвитку та шляхи мобілізації ресурсів : матеріали IX Всеукраїнської науково-практичної конференції, м. Одеса 30 квітня 2025 року. Одеса ДЗ «Південноукраїнський національний педагогічний університет імені К. Д. Ушинського», центр соціально-політичних досліджень «POLITICUS», 2025. 253с.

УДК 321(477)(063)

С91

© ДЗ «Південноукраїнський національний педагогічний університет імені К. Д. Ушинського», 2025

© Центр соціально-політичних досліджень «POLITICUS», 2025

41. Сокур О. В. ПАРТІЙНИЙ ДИСКУРС ЩОДО ЄВРОПЕЙСЬКОЇ ІНТЕГРАЦІЇ: ВЕКТОРИ РОЗВИТКУ 201
42. Таргоніна М.М., Проноза І.І. ГЕНДЕРНА РІВНІСТЬ У ПУБЛІЧНОМУ ДИСКУРСІ ЯК ВІДОБРАЖЕННЯ ЗМІН ІДЕНТИЧНОСТІ В УКРАЇНСЬКОМУ СУСПІЛЬСТВІ 205
43. Толмачевська Є. С., Скриль С. А. ГЕОПОЛІТИЧНІ ТРАНСФОРМАЦІЇ ЯК ВИКЛИК НАЦІОНАЛЬНОЇ БЕЗПЕЦИ УКРАЇНИ 208
44. Хлівнюк Т.П. ТРАНСФОРМАЦІЯ СОЦІАЛЬНОЇ ПОЛІТИКИ УКРАЇНИ НА ШЛЯХУ ЄВРОПЕЙСЬКОЇ ІНТЕГРАЦІЇ 214
45. Чекмарьова Л. Ю. ПЕРЕХІДНЕ ПРАВОСУДДЯ В УКРАЇНІ: ПРАВОВІ ВИКЛИКИ ПРИТЯГНЕННЯ ДО ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ ЗА ВОЄННІ ЗЛОЧИНИ ТА ЗЛОЧИНИ ПРОТИ ЛЮДЯНОСТІ 217
46. Chornobai Andrii MODERN DIPLOMACY IN THE CONTEXT OF GLOBAL CHALLENGES OF THE 21ST CENTURY 222
47. Цимбал С. Ю. ІНФОРМАЦІЙНА ВІЙНА ЯК МЕХАНІЗМ ПОЛІТИЧНОГО ВПЛИВУ: ДИСКУРСИВНІ ТЕХОЛОГІЇ, РИЗИКИ ТА ВИКЛИКИ БЕЗПЕЦИ 224
48. Швець С. Л. ЄВРОПЕЙСЬКА ІДЕНТИЧНІСТЬ ТА НАЦІОНАЛЬНІ ІНТЕРЕСИ 227
49. Шевчук Я. В. ТЕОРЕТИКО-ПРАВОВІ АСПЕКТИ УПРАВЛІННЯ КРИЗОВИМИ ПРОЦЕСАМИ 230
50. Юрченко М. М. Ніцевич А. С. ДО ПИТАННЯ ПРО МІЖНАРОДНЕ ТЕРИТОРІАЛЬНЕ СПІВРОБІТНИЦТВО УКРАЇНИ 235
51. Юрьев А.М. ПОЛІТИЧНА СТРУКТУРИЗАЦІЯ: ІДЕЇ Й ІНСТИТУТ 239
52. Яковлев Д. В. СТРАТЕГІЇ УПРАВЛІННЯ ПОЛІТИЧНИМИ КРИЗАМИ: ХРОНОПОЛІТИКА ВОЄННОГО ЧАСУ 244
53. Яковлева Л. І. ЄВРОПЕЙСЬКИЙ ВЕКТОР РОЗВИТКУ УКРАЇНИ: ЛЕГІТИМНІСТЬ ВЛАДИ НА ОСНОВІ ГРОМАДЯНСЬКОЇ ІДЕНТИЧНОСТІ 249

ПЕРЕХІДНЕ ПРАВОСУДДЯ В УКРАЇНІ: ПРАВОВІ ВИКЛИКИ ПРИТЯГНЕННЯ ДО ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ ЗА ВОЄННІ ЗЛОЧИНИ ТА ЗЛОЧИНИ ПРОТИ ЛЮДЯНОСТІ

*Чекмарьова Лариса Юріївна ,
к. юрид.н., викладачка кафедри
політичних наук і права
соціально-гуманітарного факультету
Державний заклад «Південноукраїнський національний
педагогічний університет імені К. Д. Ушинського»
м. Одеса*

Повномасштабна збройна агресія Російської Федерації проти України, що розпочалася 24 лютого 2022 року та стала продовженням агресії 2014 року, супроводжується безпрецедентними за масштабами та жорстокістю воєнними злочинами, злочинами проти людяності та актами, що мають ознаки геноциду. В цих умовах питання забезпечення відповідальності винних та відновлення справедливості для жертв набуває не лише національного, але й міжнародного значення. Актуальність теми зумовлена нагальною потребою в імплементації ефективних механізмів перехідного правосуддя, здатних забезпечити всебічне розслідування та судове переслідування міжнародних злочинів, запобігти безкарності та виконати міжнародні зобов'язання України.

Перехідне правосуддя (Transitional Justice) традиційно розуміється як комплекс судових та несудових заходів, спрямованих на подолання наслідків масових порушень прав людини та встановлення справедливості в суспільствах, що переходять від конфлікту чи авторитарного правління до миру та демократії [1, с. 15-18]. Його ключовими елементами є: кримінальне переслідування винних, надання репарацій потерпілим, встановлення істини (через комісії правди, документування), інституційні реформи та гарантії неповторення. В умовах триваючої збройної агресії проти України класичні моделі перехідного правосуддя потребують адаптації, оскільки багато процесів відбуваються «in medias res» – під час

конфлікту, а не після його завершення. Це створює унікальні виклики, але й підкреслює нагальність забезпечення відповідальності.

Нормативно-правова база України у сфері розслідування та переслідування міжнародних злочинів активно розвивається, проте все ще містить певні прогалини. Ключовою нормою Кримінального кодексу України (ККУ) є стаття 438 «Порушення законів та звичаїв війни». Однак, як зазначають експерти, для повної відповідності міжнародному гуманітарному та кримінальному праву, зокрема Римському статуту МКС, необхідна подальша гармонізація національного законодавства, включаючи чітке визначення злочинів проти людяності та командної відповідальності [2, с. 67-70]. У 2021 році було прийнято Закон України № 1429-IX, спрямований на імплементацію норм міжнародного кримінального та гуманітарного права, проте його ефективне застосування потребує відповідних підзаконних актів та інституційної спроможності.

Діяльність національних правоохоронних органів (Національна поліція, Служба безпеки України, Офіс Генерального прокурора) та судової системи у розслідуванні та судовому розгляді тисяч проваджень щодо міжнародних злочинів стикається з величезними інституційними та процесуальними викликами. Серед них: безпрецедентний обсяг справ, складність збору доказів в умовах бойових дій та на окупованих територіях, забезпечення захисту свідків та потерпілих, недостатня кількість спеціалізованих слідчих, прокурорів та суддів, а також необхідність адаптації процесуальних норм до специфіки таких справ [3, с. 112-118].

Усвідомлюючи масштаби злочинів та обмеженість національних ресурсів, Україна активно розвиває міжнародне співробітництво. Ключовим партнером є Міжнародний кримінальний суд (МКС). Україна визнала юрисдикцію МКС *ad hoc* двома заявами (щодо подій 2013-2014 рр. та щодо злочинів, скоєних з лютого 2014 р. безстроково). Офіс Прокурора МКС проводить активне розслідування ситуації в Україні. Однак, як

зазначає Н. Хендель (2023), виклики взаємодії залишаються, зокрема, щодо обміну доказами, узгодження стратегій розслідування та виконання принципу комплементарності [4, с. 250-255]. Ратифікація Римського статуту Україною залишається на порядку денному і могла б суттєво посилити цю співпрацю.

Важливу роль відіграє також механізм універсальної юрисдикції, який дозволяє національним судам інших держав переслідувати осіб, підозрюваних у скоєнні міжнародних злочинів, незалежно від місця їх скоєння та громадянства винних чи потерпілих. Низка європейських країн вже розпочали власні розслідування та навіть судові процеси щодо злочинів, скоєних в Україні. Це створює додатковий фронт боротьби з безкарністю, хоча й має свої обмеження, пов'язані з політичною волею, ресурсним забезпеченням та доказами.

Окремим і надзвичайно важливим напрямком є ініціатива створення Спеціального трибуналу щодо злочину агресії проти України. Оскільки МКС не має юрисдикції щодо злочину агресії в контексті ситуації в Україні (через те, що ні Україна, ні РФ не ратифікували відповідні поправки до Римського статуту), створення такого трибуналу є критично важливим для притягнення до відповідальності найвищого політичного та військового керівництва РФ. Наразі обговорюються різні моделі створення трибуналу (на основі угоди між Україною та ООН, на базі Ради Європи, або як гібридний механізм). Основні правові виклики включають забезпечення легітимності трибуналу, вирішення питання юрисдикції, подолання імунітетів вищих посадових осіб та забезпечення міжнародної підтримки [5, с. 30-35].

Перехідне правосуддя не обмежується лише кримінальним переслідуванням. Надзвичайно важливим його компонентом є забезпечення прав потерпілих від воєнних злочинів та злочинів проти людяності. Це включає не лише доступ до правосуддя та ефективне розслідування, але й право на репарації (відшкодування шкоди), медичну,

психологічну та соціальну реабілітацію. В Україні вже створюються механізми для документування збитків та розробляються підходи до репарацій, зокрема через майбутній міжнародний компенсаційний механізм. Однак, забезпечення індивідуальних потреб кожного потерпілого залишається величезним викликом.

Документування злочинів та встановлення істини є ще однією важливою складовою. Цю роботу виконують як державні органи України, так і численні неурядові організації та міжнародні місії (наприклад, Моніторингова місія ООН з прав людини в Україні). Зібрані дані є не лише доказами у кримінальних провадженнях, але й важливим інструментом для збереження пам'яті, визнання страждань жертв та запобігання запереченню злочинів.

Довгостроковою метою перехідного правосуддя є створення гарантій неповторення подібних звірств у майбутньому. Це передбачає проведення глибоких інституційних реформ, зокрема у секторі безпеки та оборони, реформування судової системи для забезпечення її незалежності та ефективності, а також освітні та меморіальні заходи, спрямовані на утвердження цінностей прав людини, демократії та верховенства права [1, с. 22-25].

Таким чином, імплементація ефективної системи перехідного правосуддя в Україні в умовах триваючої повномасштабної збройної агресії є надскладним, але життєво необхідним завданням. Основними правовими та інституційними викликами є: величезний масштаб скоєних злочинів, необхідність подальшої гармонізації національного законодавства з міжнародним правом, забезпечення належного розслідування та судового розгляду тисяч справ, ефективна співпраця з МКС та іншими міжнародними партнерами, а також створення дієвого Спеціального трибуналу щодо злочину агресії.

Подолання цих викликів вимагає комплексного підходу, що поєднує рішучі національні зусилля та широку міжнародну підтримку. Важливо

забезпечити не лише невідворотність покарання для винних, але й максимальний захист прав та інтересів потерпілих, а також закласти основи для сталого миру та неповторення трагедії у майбутньому. Успішна реалізація завдань перехідного правосуддя в Україні матиме величезне значення не лише для нашої держави, але й для зміцнення всієї системи міжнародного кримінального правосуддя та утвердження принципу верховенства права у світі.

Список використаних джерел:

1. *Перехідне правосуддя: посібник для практиків / за ред. А. Кориневича, О. Павліченко. Київ: ОБСЄ. Українська Гельсінська спілка з прав людини, 2022. 210 с.*
2. *Романовський О. М., Назаров В. В. Гармонізація кримінального законодавства України з нормами міжнародного гуманітарного права: сучасний стан та перспективи. Право і суспільство. 2023. № 2. С. 65–72.*
3. *Задоя К. П. Процесуальні особливості розслідування воєнних злочинів в умовах збройного конфлікту: український досвід. Юридичний науковий електронний журнал. 2024. № 1. С. 110–120.*
4. *Hendel, N. The International Criminal Court and the Investigation in Ukraine: Challenges of Complementarity and Cooperation. Journal of International Criminal Justice. 2023. Vol. 21, Issue 2. P. 245–268.*
5. *Демків А. Спеціальний трибунал щодо злочину агресії проти України: моделі та виклики. Український часопис міжнародного права. 2023. № 1. С. 28–38.*